

DOKUMENTÁCIA, POPIS A VÝSKUM KNIŽNEJ VÄZBY INKUNÁBUL NA PRÍKLADE KNIŽNIČNÉHO FONDU KREMNICKÝCH FRANTIŠKÁNOV

Martin BALOGA

Abstract

The monastery library of the Franciscans in Kremnica was established only in the 17th century. Nevertheless, it contains 28 prints from the 15th century in 20 volumes, which are now stored in the SNK in Martin. Detailed and consistent documentation of historical prints and their connections is important. This is also documented by research on the book bindings of the Franciscans in Kremnica. Using the correct methods, we were able to document the original bindings, bindings and new bindings with original covers in this collection. As a result, it was found that only 30% of the prints retained their original binding. A total of 55% of the volumes are suitable for research into original Gothic or Renaissance bindings. It was possible to identify a total of 6 bindings, mostly of German provenance. In addition, one copy of the print was bound in the city of Wrocław and the original Hungarian binding was also identified. These outputs point to the validity of the research on the links, revealing the journey of the books from their printing to their current owner.

Keywords: Franciscans, Kremnica, incunabula, book binding

Abstrakt

Kláštorná knižnica františkánov v Kremnici vznikla až v 17. storočí. Napriek tomu obsahuje 28 tlačí z 15. storočia v 20 zväzkoch, ktoré sú dnes uložené v SNK v Martine. Podrobná a dôsledná dokumentácia historických tlačí a ich väzieb je dôležitá. Dokumentuje to aj výskum väzieb františkánov v Kremnici. Správnymi postupmi sme dokázali v tejto zbierke zdokumentovať pôvodné väzby, preväzby a nové väzby s pôvodnými potahmi. Výsledkom je zistenie, že len 30 % zväzkov si zachovalo pôvodnú väzbu. Pôvodných gotických alebo renesančných väzieb vhodných na výskum je spolu 55 % zväzkov. Podarilo sa identifikovať spolu 6 väzieb väčšinou nemeckej proveniencie. Okrem toho jeden exemplár tlače bol zviazaný v meste Wrocław a identifikovaná bola aj pôvodná uhorská väzba. Tieto výstupy poukazujú na opodstatnenosť výskumu väzieb, pričom odhaľujú putovanie kníh od svojho vytlačenia k svojmu terajšiemu majiteľovi.

Kľúčové slová: františkáni, Kremnica, inkunábuly, knižná väzba

Staré tlače patria medzi jedinečné dokumenty, ktoré si zaslúžia pozornosť. Jedným z dôvodov je unikátnosť každého dokumentu z pohľadu proveniencie, rukopisných poznámok, výzdoby alebo väzby. Práve tieto špecifiká umožňujú dozvedieť sa viac o kultúrnych dejinách v našom prostredí, napriek často chýbajúcim klasickým pramenným materiálom. Bádatelia v danej oblasti a aj široká odborná verejnosť, sa už dlhé obdobie zameriavajú na rôzne prvky starých tlačí. Desaťročia prebieha výskum územných slovacík a s ním spojený rozbor tlačiarov pôsobiacich na našom území. Postupne sa realizuje spracovanie historických fondov v rôznych pamäťových inštitúciách najmä knižníc s ohľadom na ich provenienciu. Tento postup výrazne dopomohol zdokumentovať ich bývalých vlastníkov. Vďaka tomu sa dnes vynára mnoho osobných, cirkevných a inštitucionálnych knižníc, ktoré z dôvodu rôznych dejinných udalostí zostali zabudnuté. Analytický postup v tejto oblasti priniesol mnoho bibliografických diel dokumentujúcich najmä tlače 16. storočia, ktorého generálny katalóg patrí medzi najvýznamnejšie projekty.

Pri inkunábulách a iných vzácnych tlačiach sa výskum v zahraničí orientuje vo väčšej miere na všetky unikátne špecifiká týchto dokumentov. K nim okrem proveniencie neodmysliteľne patrí aj knižná väzba a vnútorná výzdoba. Vidieť to môžeme na príklade medzinárodnej databázy MEI (Material Evidence in Incunabula).¹ Pri vyhotovení záznamov v tejto databáze sa prihliada na každý exemplárny detail. Pri provenienciách sa pri nedatovaných exlibrisoch určuje ich približné rozhranie vzniku alebo je možné zaevidovať dešifrované priesvitky a prepojiť ich s Bernsteinovou databázou.² Podobne to funguje aj pri väzbe alebo výzdobe. Sledujú sa údaje o cene knihy, rubrikácii alebo poznámkach. Všetky tieto informácie nám umožňujú sledovať vývoj knižnej kultúry, pričom sú bohatým zdrojom pre historický a sociologický výskum čitateľstva alebo knižného obchodu.

Exemplárne špecifiká ponúkajú priestor aj pre interdisciplinárnu spoluprácu s umenovedcami, archeológmi, reštaurátormi, historikmi a knihovníkmi. Pomerne zaujímavým faktorom pri výskume výzdoby a väzby inkunábul je možnosť identifikovať tvorcov (kníhviazačov alebo iluminátorov) pôsobiacich na území Slovenska. Tí dotvárali knižnú kultúru už v 15. storočí napriek absentujúcim stálym tlačiarom v tejto oblasti. Tieto dôvody ovplyvnili rozhodnutie obnoviť výskum tlačí 15. storočia na pôde SNK.

Na inkunábulách zachovaných v zbierke tlačí z františkánskeho kláštora v Kremnici chceme poukázať na možnosti výskumu, spôsoby dokumentácie a popisu knižných väzieb. Napriek tomu, že ide o pomerne špecifickú oblasť v rámci dejín knižnej kultúry, cieľom príspevku je dokresliť opodstatnenosť výskumu knižných väzieb. Prvé dve časti sa venujú spôsobu popisu a dokumentácii historických väzieb a budú adresované odborným zamestnancom knižníc a iných inštitúcií. Pre lepšie priblíženie sa dotkeme rozdielnosti medzi jednotlivými knižnými väzbami v ich historickom vývoji. Nemenej dôležitou súčasťou popri popise je následná dokumentácia knižnej väzby a spôsoby jej reprodukcie. Tegumentologický výskum inkunábul z knižnice františkánov z Kremnice bude mať za cieľ priblížiť ich väzby z viacerých hľadísk.

¹ *Material Evidence in Incunabula* [online]. [2024-04-14]. Dostupné z: https://data.cerl.org/mei/_search

² *The memory of paper: Bernstein* [online]. [2024-04-14]. Dostupné z: https://www.memoryofpaper.eu/BernsteinPortal/appl_start.disp

Delenie a popis historickej knižnej väzby

Počas stáročí sa väzba kníh nevyhnutne vyvíjala rovnako, ako jej vnútorná výzdoba, sadzba alebo písmo. Z tohto dôvodu existuje mnoho delení knižných väzieb, ktoré zohľadňujú jej určitú časť. Jedno zo základných členení sa zameriava na spôsob spracovania knižného bloku, obálky alebo knižných dosiek. To sa využíva predovšetkým v modernom kníhviazachtve, keď poznáme knižnú väzbu: mäkkú, polotuhú alebo tuhú.³ Toto delenie je ale pre historický výskum nepostačujúce. Väčšina inkunábul alebo tlačí 16. storočia má najmä dosky drevené, preto definovanie ich väzieb ako tuhých je nedostatočné.

Najdôležitejšie delenie pri dokumentácii a popise starých tlačí z obdobia inkunábul a tlačí 16. storočia je identifikovanie pôvodnej a nepôvodnej väzby, respektíve preväzby a novej väzby. Za pôvodnú môžeme považovať aj väzbu vyhotovenú desiatky rokov po dátume jej tlače. Knihy vytlačené na konci 15. storočia môžu byť zviazané aj neskôr v renesancii v polovici 16. storočia. Takúto väzbu môžeme označiť za pôvodnú.

Príkladom pôvodnej väzby z pohľadu kremnických františkánov môže byť tlač od Petrusa Lombardusa s názvom *Sententiarum libri* vytlačená v Bazileji v roku 1488 a pravdepodobne zviazaná v nemeckom meste Augsburg.⁴ Vidíme zachovaný pôvodný poťah, štítky spôn aj drevené dosky s prídoštím a predsádkami. Opakom môže byť preväzba *Biblie latiny* z Norimbergu od Kobergera z roku 1485,⁵ pri ktorej vďaka rukopisnému záznamu vieme určiť presný rok preväzby – 1754. Dôležité je pritom sledovať aj väzby, ktoré môžu na prvý pohľad pôsobiť ako pôvodné. Hovoríme o zväzkoch, ktoré boli reštaurované, pričom im bol čiastočne alebo úplne zachovaný poťah. Ak má knižný korpus novú dosku alebo prídoštie, či predsádky, nehovoríme o pôvodnej väzbe, ale novej so zachovaným pôvodným poťahom alebo pôvodným prídoštím. Takto definovať väzbu môžeme pri tlači *Compendium morale* z roku 1473 od autora Antonia Rampegolia,⁶ kde je väzba úplne nová, doplnená o fragmenty pôvodného poťahu so štítkami spôn.

Dôležitou súčasťou knižného korpusu sú dosky. Počas celého 15. storočia až do poslednej tretiny 16. storočia dominovali drevené dosky. Funkciou dosiek bola ochrana bloku pred mechanickým poškodením. Sekundárne boli vhodné ako podklad pre poťah väzby a jej kovových častí. Pri podrobnom rozbere knižnej väzby je možné definovať drevinu využitú ako materiál dosky. Najčastejšie sa využíval buk, dub, jaseň⁷ alebo smrek.⁸

Potrebné je ale upozorniť na fenomén lepenkových väzieb. Na konci stredoveku a v ranom novoveku nehovoríme priamo o klasickej lepenke, ale o vrstve zlepeného papiera.⁹ Táto vrstva mohla obsahovať makulatúru, čiže chybné tlače alebo už neaktuálny tlačný

³ Encyclopaedia Beliana: Knižná väzba [online]. [2024-04-14]. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/knizna-vazba>

⁴ Petrus Lombardus. *Sententiarum libri IV*. Basel: Nicolaus Kessler, 1488, SNK Inc B 252.

⁵ *Hic liber recompectus 1754. Biblia latina*. Nürnberg: Anton Koberger, 1485, SNK Inc B 1485.

⁶ RAMPEGOLO, Antonio. *Compendium morale*. [Augsburg: In monasterio SS. Ulricha et Afra, non post 1473], SNK Inc B 251.

⁷ Encyklopedie knihy: *Knižní desky*. [online]. 2024 [2024-06-10] Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Kni%C5%BEn%C3%AD_desky&oldid=17503>

⁸ SLOVÍK, Radomír. *Metodika správného postupu při popisu knižní vazby českého původu a její slepotiskové výzdoby*. Pardubice: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2022, s. 5.

⁹ Encyklopedie knihy: *Lepenka*. [online]. 2024 [2024-06-10]. Dostupné z: <<https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Lepenka&oldid=14716>>

papier druhotne využitý kníhviazačmi. Často išlo o dnes už vzácne jedlolistové tlačé ako almanachy, hracie karty či kalendáre.¹⁰ V poslednom období, aj s podporou SNK, bola venovaná zvýšená pozornosť kodikofragmentom, ktoré sa často stávali súčasťou väzieb starých tlačí. Výskumom v tejto oblasti sa podarilo zdokumentovať vzácne rukopisné fragmenty, ktoré dotvárajú obraz o skriptorskej a kníhviazačskej činnosti na našom území.¹¹

Nosným a určujúcim ozdobným prvkom historickej knižnej väzby je jej poťah.¹² Ten sa dá rozlíšiť ako kožený (usňový), pergamenový, papierový alebo textilný. Pri popise sa stretáme aj s poloväzbou alebo polokoženou väzbou,¹³ keď kožený alebo pergamenový poťah tvorí len časť dosky prípadne len jej chrbát.¹⁴ Pre potreby dokumentácie starých tlačí sa najčastejšie stretávame s koženým a pergamenovým poťahom. V knihovníckej terminológii sa desiatročia pri popise starých tlačí používa pojem koža na opis pôvodne zvieracieho vonkajšieho poťahu upraveného a druhotne použitého ako poťah dosiek väzby. Dodnes sa s týmto termínom stretávame aj pri najnovšej metodike popisu historických tlačí.¹⁵ V kníhviazačskej a kníhárskej terminológii je ale preferovaný pojem useň, keďže kníhviazači pracujú už so spracovanou a upravenou kožou.¹⁶ Surová koža sa pred natiahnutím na dosku a zdobením musela zbaviť srsti, podkožného väziva a tuku a následne sa upravovala triesločinením.¹⁷ Pri popise, ale aj pri výskume starých tlačí je dôležité mať na pamäti adresáta týchto údajov. Ide o bádateľa, respektíve čitateľa, pre ktorého je dôležitá jednoznačnosť údajov. Zavedením pojmu useň namiesto pojmu koža napriek lepšej definícii materiálu používaného pri starých tlačiach, môže dôjsť k neprehľadnosti v terminológii vzhľadom na zaužívanú prax. Preto sa prikláňame

¹⁰ Encyklopedie knihy: *Makulatura (tištěná kniha)*. [online]. 2024 [2024-06-10]. Dostupné z: <[https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Makulatura_\(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha\)&oldid=17106](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Makulatura_(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha)&oldid=17106)>

¹¹ LAZORÍK, Eduard. *Stredoveké rukopisné fragmenty na tlačiach 16. storočia z fondu františkánskych knižníc Slovenskej národnej knižnice*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2019, 277 s.; LAZORÍK, Eduard. *Stredoveké rukopisné fragmenty z fondov Slovenskej národnej knižnice a v knižniciach Zaiovcov, Aponiovcov, Učenej spoločnosti malohontskej a Antona Augustína Baníka*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2021, 256 s.

¹² Preferujeme uvádzanie pojmu poťah pred pojmom pokryv z dôvodu uvedenom v článku: Encyklopedie knihy, *Potah*. [online]. 2024 [2024-05-29]. Dostupné z: <<https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Potah&oldid=18220>. Ako aj podľa záverov uvedených v Krátkom slovníku slovenského jazyka. Pozri: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=po%C5%A5ah&s=exact&c=E4fa&cs=&d=kssj4#> Pozri aj: NOVOTNÝ, Jan . K současné terminologii restaurování knižní vazby. In: *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 65(1-2). Praha: Národní muzeum, 2020, s. 31-43.

¹³ V slovenských realiách sa najčastejšie stretávame s termínom polokožená väzba. Pozri napr.: Kožená väzba [online]. In: *Encyclopaedia Beliana* [online], odk. 3.

¹⁴ SLOVÍK, odk. 8, s.5.

¹⁵ KNAPČOKOVÁ, Stanislava. *Metodika spracovania historických tlačí vo formáte MARC 21 s implementáciou pravidiel RDA: Príručka používateľa Verzia 2.3* [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022. Dostupné z: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/E-publikacie/2022_03_30_METODIKA_SPRACOVANIA_historickych_tlaci_verzia_2_3.pdf

¹⁶ Pozri: SKOCH, Ján. *Premena Kože na useň a pergamen ako kníhárske materiály*. In: REZINA Peter. *1. seminár kníhárov SKKS: zborník, Skalica 18. – 21. X. 2001*. Skalica: Spoločnosť kníhárov a kníhárov Slovenska, 2001, s. 38. Alebo: KLEMA, Vojtech. *Umelecká kníhväzba*. Bratislava: Proxima press, 1998, s. 196.

¹⁷ Encyklopedie knihy: *Useň* [online]. 2024. [2024-05-20]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Use%C5%88&oldid=15337>

k doterajšiemu využívaniu pojmu koža s jasnou metodickou poznámkou, ktorá definuje, čo si čitateľ má predstavovať pod pojmom kožená väzba tlače.

Pergamen je materiál živočíšneho pôvodu vyhotovený z kože oviec, kôz, teliat alebo ešte nenarodených jahniat. Využíval sa prioritne na písanie, ale svoje opodstatnenie našiel aj ako potáh väzieb. Rozdiel medzi usňou (upravenou kožou) a pergamenom bol v spôsobe úpravy kože, keď sa pergamen lúhoval v uhličitan sodnom (sóda) alebo uhličitan draselnom. Pri pergamene je z pohľadu výskumu knižnej väzby možné sledovaním štruktúry chĺpkových kanálov identifikovať druh zvierata, z ktorého bol pergamen vyhotovený (telacina, hovädzina atď.).¹⁸

Pri potahu dosky je dôležité približné obdobie jej vzniku definovať podľa spôsobu jeho výzdoby. Najmä pri koženom povrchu dosiek sa stretávame so zdobením slepotlačou. Podľa rôznej typológie výzdoby je možné rozlíšiť románsku, gotickú, renesančnú alebo barokovú väzbu.

Najstarší typ výzdoby objavovaný v starých tlačiach je gotický. Vznikol v druhej polovici 13. storočia a objavuje sa aj na začiatku 16. storočia. Charakteristický je masívnym korpusom, pomerne silnými a hrubými doskami s plochým alebo mierne zaobleným chrbtom. Koža na začiatku nebola významne zdobená, väčšinou len linkami. V 15. storočí nastupujú hnedé kože upravené trieslovinou z telaciny, ktoré boli vhodné na slepotlačové zdobenie potahu väzieb.¹⁹ Zo slepotlačového náradia sa nosnými ozdobnými prvkami prvotne stali kolky najrôznejších motívov a tvarov. Dominovali florálne, zo-omorfné a figurálne zobrazenia. Kolky vypĺňali rámy v rámci tzv. rámovej kompozície. Často sa uplatňovalo rozdelenie liniek do diagonálnych mriežok, ale populárny bol aj brokátový motív. Dôležité postavenie majú kovové prvky použité na väzbách. V gotickom období sa objavujú pomerne mohutné nárožnice, puklice a štítky spôn.²⁰ Typickým predstaviteľom gotickej väzby je tlač z roku 1485 *Quaestiones Evangeliorum de tempore et de sanctis* z knižnice františkánov z Kremnice. Slepotlačová výzdoba prednej dosky z tmavej kože je umiestnená v rámovej kompozícii so stredovým rámom diagonálne deleným a doplneným florálnymi kolkami.²¹

Osobitné postavenie majú uhorské renesančné knižné väzby. Pravdepodobne jednu z nich vlastnili aj kremnickí františkáni.²² Uhorské renesančné väzby predstavujú jedinečnú a špecifickú kníhviazačskú produkciu s vysokou estetickou a umeleckou hodnotou, ktorá v zaalpských oblastiach nemala obdobu. V rámci výzdoby knižnej väzby sa tento umelecký smer prejavil v zmenšení knižných dosiek, farebnejším prevedením, uplatňovalo sa zlátenie a inšpirácia orientálnymi vzormi. Z pohľadu kompozície, teda umiestnenia kolkov a členenia do rámov, je v uhorskej tvorbe prítomná väčšia variácia

¹⁸ SLOVÍK, odk. 8, s. 11-18.

¹⁹ Slepotlač, metóda podľa ktorej sa do namočenej kože vtlačilo negatívne horúce slepotlačové náradie (kolok, valček, filera, linkovátka, platňa), čím vynikal pozitívny reliéf kolku na povrchu usne.

²⁰ Encyklopedie knihy: *Gotická väzba*. [online]. [2024-06-10.]. Dostupné z: http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Gotick%C3%A1_vazba&oldid=16197

²¹ TORQUEMADA, Juan de. *Quaestiones Evangeliorum de tempore et de sanctis*. [Strassburg: Typographus de 1483 Jordanus de Quedlinburg (Georg Husner), non ante 24 Mar. 1485]. SNK Inc B 245. Na prednej doske je rám tejto väzby doplnený florálnymi kolkami a nápisovou páskou.

²² HEROLT, Johannes. *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum promptuario exemplorum et miraculis Beatae Mariae Virginis*. Arge[n]tine]: [Martin Flach], 1492. SNK Inc B 137.

členenia a tvarov vnútorných rámov. V kompozícii sa začínal uplatňovať centrálny motív, ktorý je hlavným ozdobným prvkom.²³

Mimo talianskych a uhorských oblastí sa renesančná väzba začala rozvíjať od 1. štvrtiny 16. storočia a tento smer sa udržal približne do začiatku 17. storočia. Z pohľadu použitých náradí pri zdobení ustupuje kolok a výrazne viac sa presadzuje valček a neskôr platňa. Spôsobené to bolo aj zrýchlením tlačiarenskej produkcie a vyššími nárokmi na kníhviazačskú tvorbu. Dosky sú tenšie a spracované s väčším citom. Subtílnosť sa prejavuje aj v kovových prvkoch, ktoré sú menšie alebo sa postupne strácajú. Objavuje sa využívanie lepenky (respektíve makulatúry) ako materiál dosiek. Výzdoba poťahu väzieb vznikajúcich v tomto období v stredoeurópskom prostredí je uzavretá v sústave rámov, pričom chýbajú voľnejšie a vzdušnejšie plochy. Nemecké prostredie bolo charakteristické dlhým pretrvávaním gotického charakteru väzby. Nemeckí kníhviazači pôsobiaci u kurfirsta Augusta vytvorili najcennejšie renesančné väzby v nemeckých oblastiach.²⁴ Medzi typicky renesančné väzby zo sledovaného fondu môžeme zaradiť dvojicu rovnakých renesančných väzieb *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum* Petri Lombardi vytlačenú v Benátkach v roku 1497 a *Summula philosophica rationalis* vydanú v Bazileji v roku 1494, zviazaných vo svetlej koži s ornamentálnou výzdobou.²⁵ Zaujímavým fenoménom pri väzbách z obdobia renesancie (16 – 17. storočie) je supralibros. Ide o vlastnícku značku, ktorá sa spája iba s knižnou väzbou, keďže bola umiestnená väčšinou na prednú dosku väzby alebo chrbát, oriezkú, či sponu. Súčasťou takéhoto supralibrosu býval erb alebo rodový emblém prípadne monogram niektoej zo šľachtických rodín. Pri menej bohatých rodoch mohol byť supralibros tvorený len iniciálami mena. Slúžil aj ako nástroj osobnej a rodovej prezentácie. Využíva sa prevažne v 16. a 17. storočí, až do príchodu tlačených exlibrisov.²⁶

Barokové väzby sú charakteristické ústupom výzdoby na doskách a zmenou poťahového materiálu. Presadzuje sa bravčová koža a tzv. mramorovanie kože. Výzdoba sa presunula na chrbát, často doplnená zlatením a názvovými štítkami, čo bolo ovplyvnené ukladaním kníh po výške v rámci knižníc. Presadzuje sa použitie zušľachtilého papier ako súčasť predsádok aj poťahu väzieb. Typickým znakom sú dierkové spony hranové.²⁷ Tieto prvky barokovej väzby môžeme vidieť na príklade väzby tlače *Sermones Thesauri*

²³ Encyklopedie knihy: Renesanční vazba. [online], 2024 [18.3.2024] Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Renesan%C4%8Dn%C3%AD_vazba&oldid=18106

²⁴ BÁRTOVÁ Kateřina a Radomír SLOVÍK. *Historický vývoj knižní vazby : technologie vazby 16. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2020, s. 20-21.

²⁵ DUNS Scotus, Johannes. *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi*. Venezia: Bonetus Locatellus, Octavianus Scotus, 15.1.1497. SNK Inc B 149; Nicolaus de Orbellis. *Summula philosophica rationalis*. Basilee: Michaelē furter, Anno domini. M.Ccccc.xciii (1494). SNK Inc B 260.

²⁶ Encyklopedie knihy: *Supralibros (tištěná kniha)* [online]. 2024 [2024-06-12.]. Dostupné z: [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Supralibros_\(ti%C5%A1t%C4%Bn%C3%A1_kniha\)&oldid=16648](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Supralibros_(ti%C5%A1t%C4%Bn%C3%A1_kniha)&oldid=16648). Pozri aj: JANKOVIC, Lubomír. *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2004, 192 s.; KUZMÍK, Jozef. *Humanisticko-renesančné supralibrosy a rukopisné exlibrisy v historických knižniciach Matice slovenskej*. In: *Kniha '81*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 39-71.

²⁷ BÁRTOVÁ Kateřina a Radomír SLOVÍK, odk. 24, s. 20-23.

novi de tempore od Petrusa de Paludine.²⁸ Táto preväzba inkunábuly obsahuje jednoduchú slepotlačovú výzdobu a dierkovú sponu.

Menej zaujímavými väzbami z pohľadu výzdoby sú neskoršie preväzby tlačí, najmä z 18. – 19. storočia v podobe rokokových väzieb²⁹ alebo potom väzieb pokrytých lesklým mramorovým papierom využívaným kníhviazačmi v 19. storočí.³⁰ Samostatným prvkom historickej knižnej väzby používaným od románskeho do barokového obdobia sú kovové prvky kníh. Knižné kovania boli pri väzbe umiestňované do stredu alebo na okraj dosiek väzby. Primárne plnili ochrannú funkciu, čiže chránili pokrýv väzby pred poškodením. Súviselo to aj s umiestnením kníh v stredoveku väčšinou na plocho. Vyrábali sa z odlievaného kovu alebo kovových plechov. Postupne získali aj ozdobnú funkciu, čo umožňuje lepšie datovanie knižnej väzby podľa použitej výzdoby. Potrebné je ale prihliadať na možnosť používania starších druhov kovaní v neskoršom období alebo používania pôvodných spôn alebo nárožnic pri preväzovaní knihy. Výrobou knižných kovaní sa zaoberali špecializovaní remeselníci zlatníci alebo kovoremeselníci. Z tohto dôvodu si kníhviazači hotové výrobky väčšinou kupovali a použili pri realizácii väzby.³¹ Pri popise kovových prvkov môžeme v našom prostredí vychádzať zo skromných výstupov najmä archeológov, ktorí určili aspoň základnú terminológiu.³² Pri pohľade na najnovšiu literatúru napríklad v Čechách vidíme niekoľko systematických pokusov o spracovanie vývoja knižných kovaní.³³ Hĺbkové skúmanie kovových prvkov kníh prepojením archeológie s výskumom knižnej kultúry, poukazuje na široké spektrum výhod.³⁴ V prvom rade je možné pracovať s väčším množstvom hmotných prameňov. Informácie, ako nálezové okolnosti, umožňujú identifikovať pravdepodobne

²⁸ PALUD, Pierre de. [Sermones Thesauri novi de tempore]. Nurnberge: Anthoniu[m] Koberger, Anno d[omi]ni. M. cccc. xcvi. (1496). SNK Inc B 243.

²⁹ Encyklopedie knihy: *Vazba (výzdoba)*. [online]. 2024 [2024-06-12.]. Dostupné z: <[https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Vazba_\(v%C3%BDzdo\)ba&oldid=17737](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Vazba_(v%C3%BDzdo)ba&oldid=17737)>

³⁰ Encyklopedie knihy: *Tragantový papír*. [online]. 2024 [2024-06-12.]. Dostupné z: <<https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Tragantov%C3%BDpap%C3%ADr&oldid=16833>>

³¹ Pozri: Encyklopedie knihy: *Kování*. [online]. 2022 [2022-04-20.]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Kov%C3%A1n%C3%AD&oldid=18012>

³² ENGLIŠOVÁ JANOTOVÁ, Magdaléna. Gotické kovanie a spony na knižných väzbách rukopisných kníh slovenskej proveniencie. In: *Zborník Slovenského národného múzea*, roč. 74, 1980, s. 107-121; FŮRYOVÁ, Klára. Knižné kovania v zbierkach SNM – Archeologického múzea. In: *Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia 14*, roč. XCVIII. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, 2004, s. 191-200; SLIVKA, Michal. Archeologické doklady ku knižnej kultúre na Slovensku. In: *Literárnómúzejný letopis*, roč. 24. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 95-112; SLOVODOVÁ, M. Knižné kovania – ku genéze knižnej väzby. (Diplomová práca). Bratislava: FF UK v Bratislave, 2010.

³³ SOJKOVÁ, Karina. Kovové prvky v knižní väzbě : terminologie, vývoj, výroba, restaurování a konzervace. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování , 2011, 158 s.; BÄRTOVÁ Kateřina a Radomír SLOVÍK, odk. 24 s. 210; NUSKA, Bohumil. Typologia českých renesančních vazeb. In: *Historická knižní vazba, 1964 – 1965*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 1965, s. 19-145.; ĎUROVIČ, Michal. a kol. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002, s. 375-377.

³⁴ Pozri: BALOGA, Martin. Kovové prvky knižných väzieb proveniencie spišských kartuziánov. In: KNAPČOKOVÁ, Stanislava. *Kníha 2022: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022, s. 62-73.

miesto vyhotovenia knižných väzieb v rámci kláštora alebo iných lokalít, najmä ak ide o náradie alebo miesta uloženia kníh.

Pri popise historických väzieb nám kovové prvky môžu pomôcť pri identifikácii väzieb a zároveň sú jednoznačným identifikačným prvkom. Podrobný popis väzieb historickým tlačí slúži aj na ich samotnú ochranu pred odcudzením či poškodením.

Pre dokumentáciu knižnej väzby zdobenej slepotlačou sa vo všeobecnosti používa digitalizácia pomocou skenerov určených na skenovanie dokumentov alebo fotografovanie. Prvá možnosť zachytávania knižnej väzby je náročná na následné spracovanie digitalizátov a rovnako na špecifické nastavenie skenerov.³⁵ Fotografie sú vhodnejším prostriedkom na zachytávanie knižnej väzby, aj keď aj v tomto prípade je problematická komparácia odtlačkov náradia. Z tohto dôvodu sa za najvhodnejší spôsob dokumentácie považuje najstaršia metóda frotáž. Realizuje sa pomocou ceruzky, odporúča sa tvrdšia tuha (H-H5), a papiera (najčastejšie sa využíva tzv. strihový papier s gramážou 24 g/m², vhodný je aj papier s gramážou 30 g/m²). Priložením papiera na poťah väzby a následným prekresľovaním sa získava reliéf poťahu v mierke 1 : 1 zachytený na papieri. Táto metóda umožňuje komparáciu s inými takto zdokumentovanými väzbami a presnejšie identifikovanie opakovane použitého náradia. Nevýhodou je nedostatočné zachytávanie reliéfu výzdoby v prípade poškodených väzieb.³⁶ Preto sa na dokumentáciu poťahu väzieb odporúča použiť kombináciu frotáže a fotografie.

Výskum knižnej väzby

Knižná väzba, teda vonkajšia časť knihy, je existenčne dôležitá pre samotnú knihu a dáva jej finálnu podobu. Jej funkcia je hlavne ochranná a estetická. V užšom zmysle slova sa pri knižnej väzbe myslí poťah väzby a jej výzdoba. Širšie rozumieme pod knižnou väzbou celý knižný korpus alebo aj zväzok tvorený doskami, poťahom a kovovými prvkami. Táto dôležitá časť tlačenej alebo rukopisnej knihy bola však až na výnimky doteraz bádatelmi opomínaná a prehliadaná. Pri popise a dokonca aj výskume starých tlačí sa nezriedka autori uspokojili s termínmi ako kožená, plátenná alebo mladšia a staršia. Takýto postup zo strany knihovníkov a iných bádateľov bol však objektívne pochopiteľný. Hlavným dôvodom nízkeho záujmu o knižnú väzbu vychádzal až na výnimky³⁷ z absentujúcej literatúry v našom prostredí, ktorá by aspoň čiastočne odhalila dôležitosť knižnej väzby, spôsob jej dokumentácie a možnosti jej výskumu. Na pôde SNK sa počas výskumu fondu inkunábul objavila potreba hlbšie sa pozrieť aj na túto stránku knihy. Medzi prvými na Slovensku, ktorý túto tému viac otvoril bol Boris Bálent, ktorý začal systematicky spracovávať inkunábuly uložené v našich inštitúciách. V časopise *Knižnica* publikoval súpisy inkunábul uložených v Matici slovenskej alebo v bývalej Vedeckej knižnici v Bratislave, respektíve knižnice Magistrátu mesta

³⁵ Stačí pozrieť niekoľko digitalizátov historických tlačí v digitálnej knižnici SNK: <https://dikda.snk.sk/>

³⁶ SLOVÍK, odk. 8, s. 38-39.

³⁷ Napríklad: LOKAJOVÁ, Ľubica. Historická knižná väzba 17. storočia v Zayovskej knižnici. 1. časť, Väzby 17. storočia v historickom kontexte. In: *Knižnica*. Roč. 9, č. 1, 2008, s. 31-34; MÉSZÁROSOVÁ, Klára. Vzácne knižné väzby vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave. In: *Pamiatky a múzea*. 2001, č. 4, s. 24-29.

Bratislava.³⁸ Samostatne vydal súpis prvotlačí v banskobystrických knižniciach, kde sa v úvode osobitne venoval knižným väzbám. Rovnako aj pri popise jednotlivých tlačí nezabúdaj na pomerne podrobne rozpísať knižnú väzbu s uvedením podrobností, ktoré ani pri neskorších súpisoch neboli evidované.³⁹ Imrich Kotvan a Eva Frimmová vo svojich súpisoch inkunábul dávali priestor aj knižnej väzbe. Pri popise jednotlivých exemplárov rozoberali tento segment z pohľadu výzdoby len okrajovo. Viac sa zamerali na stav väzby, kovové prvky, poťah alebo zachované supralibrosy.⁴⁰ Výrazne mladšie dielo o inkunábulách od Ľubomíra Jankoviča⁴¹ malo síce viac charakter reprezentatívnej publikácie, ale v spolupráci s inými odborníkmi (Roszondai, Voit, Studničková) dokázal autor identifikovať zopár, aj pre bádateľov v tejto oblasti, zaujímavých knižných väzieb.⁴² Ďalšie pokusy najmä od autora tohto príspevku vo výskume knižnej väzby riešili väčšinou dielšie problémy, pričom absentoval praktický a zrozumiteľný postup dokumentácie historických väzieb.⁴³ Systematicky sa knižnej väzbe alebo kodikofragmentom z viacerých hľadísk venuje Eduard Lazorič, ktorý už k tejto téme publikoval viacero zaujímavých príspevkov o dejinách knihviazactva na Slovensku.⁴⁴

V susedných krajinách sa výskum v danej oblasti prehlboval už dlhšie obdobie. V českých krajinách bola dôležitá publikačná činnosť Bohumila Nusku.⁴⁵ Svojím obsah-

³⁸ BÁLENT, Boris. Prvotlače v Bibliotéke Matice slovenskej. In: *Knižnica I.* 1949, č. 1-2, s. 23-25; BÁLENT, Boris. Prvotlače vo Vedeckej knižnici mesta Bratislavy. In: *Knižnica I.* 1949, č. 9, s. 288-292.

³⁹ BÁLENT, Boris. *Prvotlače v banskobystrických knižniciach.* Žilina, 1948. 77 s.

⁴⁰ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku.* Martin: Matica slovenská, 1979. 566 s.; KOTVAN, Imrich a Eva FRIMMOVÁ. *Inkunábuly Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej v Martine.* Martin: Matica slovenská, 1988. 262 s.

⁴¹ JANKOVIČ, Ľubomír. *Inkunábuly: umenie európskych knižných tvorcov 15. storočia v zierke Slovenskej národnej knižnice.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2014. 358 s.

⁴² Pozri napríklad: BOLDAN, Kamil. Krumlovský Mistr dvou stylů: k počátku renesanční knižní vazby v Čechách. In: *Umění.* Roč. 70, č.1, 2022, s. 65.

⁴³ Pozri: BALOGA, Martin. Vzácné gotické knižné väzby uložené v UK v Bratislave, v SNK v Martine a v Archíve mesta Bratislavy. In: ŠKULOVÁ, Daniela, ed. *Kniha 2023: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2023, s. 7-20; BALOGA, Martin. Knižné väzby františkánskej knižnice zo Skalice. In: ŠKULOVÁ, Daniela, ed. *Kniha 2020: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2020, s. 84-97; BALOGA, Martin. Ornamentika knižných väzieb proveniencie spišských kartuziánov. In: *Studia Capuccinorum Boziniensia VII.* Pezinok: Vydavateľstvo Minor- Kapucíni na Slovensku, 2022, s. 80-107; BALOGA, Martin. Kovové prvky knižných väzieb proveniencie spišských kartuziánov. In: KNAPČOKOVÁ, Stanislava, ed. *Kniha 2022: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2022, s. 62-73. Viac ku spôsobom a metódam spracovania väzieb pomocou databáz: BALOGA, Martin. Pohľad na knihu zo širšej perspektívy – užitočnosť zahraničných databáz pri výskume knižnej kultúry. In: KNAPČOKOVÁ, Stanislava, ed. *Kniha 2021: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2021, s. 310-319.

⁴⁴ LAZORÍK, Eduard. Fragmentsy v kartuziánskych inkunábulách Slovenskej národnej knižnice v Martine. In: BEDNÁRIKOVÁ, Janka, ed. *Musica mediaeva liturgica IV : zborník príspevkov z muzikologickej konferencie konanej dňa 1. júna 2022.* Ružomberok: Verbum, 2023, s. 80-108.; LAZORÍK, Eduard. Knižná väzba vybraných stredovekých rukopisov z Bratislavy, Kremnice, Košíc a Spiša [Bookbinding of selected medieval manuscripts from Bratislava, Kremnica]. In: *Studia Historica Nitriensia.* 2023, roč. 27, č. 2, s. 532-565.

⁴⁵ Jeho najznámejšie dielo v tejto oblasti: NUSKA, Bohumil. Typologia českých renesančních vazeb. In: *Historická knižní vazba, 1964 – 1965.* Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 1965, s. 19-145.

lym výskumom priamo v pamäťových inštitúciách získal nesmierne množstvo údajov o knižných väzbách. Terminologicky a metodicky definoval mnohé postupy, z ktorých sa mnoho termínov využíva dodnes. Okrem iných diel môžeme zo staršej českej literatúry spomenúť aj produkciu Pavlíny Hamanovej.⁴⁶ Posledné obdobie sa najobširnejšie knižnej väzbe v Čechách venuje Petr Voit. Dôkazom je obsažná monografia *Boj o volní plochu*,⁴⁷ kde autor zúročil mnohoročný predchádzajúci výskum.⁴⁸ Výrazne zrodu tejto publikácie pomohol aj projekt NUSK – databáze slepotiskové výzdoby knižných väzob. Tento výskum spracoval, revidoval a metodicky popísal prácu prof. Nuska a jeho tisícok frotáží historických knižných väzieb. Analytické výstupy z projektu pomohli Petrovi Voitovi často až exaktne zdokumentovať fenomény pri tvorbe renesančnej knižnej väzby v českých krajinách. Bohatú publikačnú činnosť v tejto oblasti má aj Kamil Boldan, ktorý dokumentuje a skúma činnosti jednotlivých kníhviazačov pôsobiacich v Čechách.⁴⁹ Moravskému prostrediu sa vo svojich prácach venuje Jirí Glonek.⁵⁰ Historicky blízke maďarské prostredie sa zaoberá kníhviazačskou produkciou v rámci celého Uhorska vo väčšej miere. Počas osmanskej okupácie bolo zničených mnoho pamiatok aj starých tlačí, preto mnoho zväzkov kníh uchovávaných v terajších maďarských pamäťových inštitúciách pôvodne pochádza z územia terajšieho Slovenska. Z knižníc uložených predovšetkým v Maďarsku vychádza ucelená monografia o knižných väzbách od odborníčky na knižnú väzbu Marianne Rozsondai.⁵¹ Staršieho dáta je monografia o uhorskej renesančnej väzbe od Evy Koroknay.⁵² Najmä uhorskej renesančnej väzbe sa venovali odborníci aj z iných krajín.⁵³

⁴⁶ HAMANOVÁ, Pavlína a Bohumil NUSKA. *Knižní vazba sedmi století z fondů Strahovské knihovny*. Praha: Orbis, 1966; HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby: od nejstarších dob do konce XIX. stol.* I. vydání. Praha: Orbis, 1959. 275 s.

⁴⁷ VOIT, Petr. *Boj o volnou plochu : slepotisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2023. 703 s.

⁴⁸ Výber jeho poslednej tvorby ku knižnej väzbe: KAŠPAROVÁ, Anna a Radomír SLOVIK, Petra ŠTOVÍČKOVÁ a Petr VOIT. *Slepi svědkové doby*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2022. 349 s.; VOIT, Petr. Role knižní vazby při revitalizaci Strahovské knihovny za opata Jana Lohela. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. Praha: Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2021, roč.14, s. 115-122; VOIT, Petr. *Vzácné knižní vazby Strahovské knihovny v Praze : od gotiky na práh baroka*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2020. 409 s.

⁴⁹ Jeho posledné publikácie ku knižnej väzbe: BOLDAN, Kamil. Dílna českobudějovického knihvazače Jana Benešovského. Kamil Boldan. In: *Knihy a dějiny*. Roč. 30, č. 1-2. Praha: Knihovna Akademie věd České republiky, 2023, s. 78-113; BOLDAN Kamil. Krumlovský Mistr dvou stylů. K počátku renesanční knižní vazby v Čechách. In: *Umění*. Roč. 70, 2022, s. 58-75; BOLDAN Kamil, Knihvazačská dílna staroměstského Mistra se supralibros Vyšehradské kapituly CW. In: *Pražský sborník historický*. Roč. 48, 2020, s. 275-325.

⁵⁰ GLONEK, Jirí. Korvínské knižní vazby v Olomouci? In: *Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques*, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2022, roč. 52, č. 2, s. 160-178; GLONEK, Jirí. Pozdně gotické vazby z moravských františkánských klášterů (Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Znojmo). In: *Bibliotheca Antiqua 2017*. Olomouc: Vědecká knihovna, 2017 s. 32-76.

⁵¹ ROZSONDAI, Marianne. *A magyar könyvkötés a gótikától a művészkönyvekig*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2019, 544 s. Pozri aj: ROZSONDAI, Marianne. Kníhviazačstvo v Trnave v 16. storočí. Skupina väzieb s monogramom CH. In: *Knižnica*. Roč. 5, č. 3, 2004. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 117-121.

⁵² KOROKNAY, Éva, Sz. *Magyar reneszánsz könyvkötések*. Budapest: Akad. Kiadó, 1973. 125 s.

⁵³ Napr. MAZAL, Otto. *Einbandkunde. Die Geschichte des Bucheinbandes*. Wiesbaden: Reichert, 1997, 516 s.

Dejiny kláštora a knižnice františkánov v Kremnici

Príchod františkánov prísnejšej observancie do dovedy evanjelickej Kremnice bol realizovaný za výraznej podpory vtedajšieho ostrihomského arcibiskupa Juraja Lippaya. V meste začali pôsobiť v decembri 1649 a zotrvali v ňom ďalších 300 rokov až do akcie K v roku 1950. Išlo o trojicu rehoľníkov z Hlohovca, ktorí sa začali podieľať na rekatolizácii Kremnice. Kláštor vybudovali na námestí na mieste dvoch meštianskych domov. V roku 1654 bol kostol a kláštor dokončený a v roku 1660 bol kláštor povýšený na konvent. V roku 1706 bola pristavaná vysoká kamenná veža, pričom kláštor rozširovali aj neskôr. Z pohľadu knižnice je zaujímavé dobudovanie kláštora smerom k mestským hradbám v roku 1752. Nové krídlo pri hradbách slúžilo na ubytovanie mníchov, pričom v malej bašte bola zriadená knižnica. Na tomto mieste pravdepodobne fungovala až do roku 1929, keď bola presunutá na chodbu kláštora. V roku 1777 došlo k výraznému poškodeniu kláštora z dôvodu požiaru v celom meste. Kremnickí františkáni sa zapájali do aktivít, ktoré sú charakteristické pre rehoľu sv. Františka. Podieľali sa na výchove a vzdelávaní obyvateľov, charitatívnej činnosti či rozvoji divadla.⁵⁴

Knižnica sa začala organizovane budovať a spravovať v roku 1739 zásluhou gvardiána kláštora Urbana Fridricha, ktorý dal pre potreby knižnice vybudovať nové skrine. Podľa rukopisných exlibrisov prispeli do tejto knižnice napríklad Franciscus Ertl, Georgij Csermák⁵⁵ alebo Ján Baptista Schwelmer, ktorý vlastnil aj tri tlače zo 16. storočia.⁵⁶ Inkunábuly františkánov v Kremnici obsahujú exlibrisy aj farnosti Banská Belá⁵⁷ alebo Johanna Melczera.⁵⁸ V zbierke inkunábul tohto kláštora je aj inkunábula od evanjelického farára pôsobiaceho Banskej Bystrici Johanna Pinneriusa, ktorý žil v 17. storočí.⁵⁹ Tesne po príchode do mesta v roku 1652 získali tlač z roku 1488 *Sententiarum* vytlačenú v Bazileji a zviazanú v Augsburgu od Michaela Reicheta.⁶⁰ V súčasnosti spravuje SNK 28 inkunábul zviazaných v 20 zväzkoch pôvodne patriacich františkánom v Kremnici. Spolu s viac ako 200 tlačami 16. storočia sú najvzácnejšou súčasťou fondu.⁶¹

⁵⁴ REŤKOVSKÁ, Adriana. Vplyv rehoľných spoločenstiev na život v mestách na príklade pôsobenia františkánov v Kremnici. In: ČIČAJ, Viliam a Michal BADA. *Kvalita života v minulosti našich miest*. Bratislava: Igor Ilit – RádioPrint, 2016, s. 193. Pozri aj: HRAŠKOVÁ, Nadežda. Príbehy a nádeje františkánskeho kláštora v Kremnici. In: KVASNICOVÁ, Magdaléna a Marek ŠEREGI, eds. *Architektúra kláštorov a rehoľných domov na Slovensku : dejiny a pamiatková ochrana*. Bratislava: SPEKTRUM STU, 2018, s. 531-542.

⁵⁵ Podľa literatúry majú byť zachované dodnes. Potrebné je údaj overiť priamo v kláštore. Pozri: KAMHALOVÁ, Vlasta. Historická knižnica františkánskeho konventu v Kremnici. In: SABOV, Peter. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001, s. 113-115.

⁵⁶ PITÁKOVÁ, Mária a Tomáš TOMO. *Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach uložených vo fondoch v Slovenskej národnej knižnici*. III. c zväzok. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023, č. 65, 1260, 1879.

⁵⁷ Na rube poslednej predsádky : *assista Eccla Bellobaniensis* (17./18. storočie.). Thomas Aquinas. *Summa theologica. Pars II*. Venezia: [Leonardus Wild], 1479. SNK Inc B 242/2.

⁵⁸ SNK Inc B 260.

⁵⁹ Na fóliu *aiii* v dolnej časti rukopisný posesorský záznam: *Ex Bibliotheca Johann. Pinnerij. Biblia germanica*. Strasbourg: [Johann Grüninger], 2. 5. 1485, 2°. SNK Inc B 250/2.

⁶⁰ Na prednom prídošti je rukopisný posesorský záznam: Dnus Michael Reichet hunc lib[e]r donuit Conuentus Cremnicziensj Fr[at]um minor die 6 Octobris Anni 1652. SNK Inc B 252.

⁶¹ KAMHALOVÁ, odk, 55, s. 114.

Historická knižná väzba inkunábul kremnických františkánov

Kremnickí františkáni napriek príchodu do mesta až v 17. storočí, vlastnili aj tlač z 15. storočia. Získali ich predovšetkým darmi, no cesta týchto kníh je často neznáma, keďže sa nám nezachovali podrobnejšie posesorské záznamy. Knihy z 15. storočia v čase pôsobenia františkánov v Kremnici už mali viac ako 250 rokov, no ich obsah bol pre nich napriek tomu zaujímavý a aktuálny. Kazateľské príručky v podobe rôznych *sermones* boli prínosné, keďže kázanie bolo jednou z dôležitých činností františkánov. Podobne cenné sú diela stredovekých teológov ako Peter Lombardus alebo Albert Veľký, ktorých čítanie bolo nevyhnutnosťou pre ich štúdium teológie.

Inkunábuly sa stali súčasťou františkánskej knižnice väčšinou v 17. a 18. storočí. Františkáni ako noví vlastníci si tieto tlač hromadne neprevádzovali čoho dôkazom je až 55 % pôvodných gotických alebo renesančných potáhov väzieb zachovaných dodnes.⁶² Pre identifikáciu zhotoviteľa gotických väzieb sa použila nemecká databáza Einbanddatenbank (EBDB). Niektoré kolký mohli používať viacerí kníhviazači, preto je dôležité sledovať rôzne motívy kolkov a tie následne porovnať s dohľadanou dielňou. Dve knižné väzby majú pravdepodobne dolnosaskú, respektíve podľa dnešného usporiadania poľskú provenienciu. Prvou je väzba tlače od Petrusa de Palude: *Sermones thesauri novi quadragesimales*, vytlačená v Štrasburgu v roku 1485 (SNK Inc B 247).⁶³ [1] Väzbu je možné označiť ako typicky gotickú. Na drevených doskách je hnedá koža zdobená slepotlačou. Slepotlač je usporiadaná v tzv. rámovej kompozícii s brokátovým motívom. Zviazaná bola pravdepodobne v hanzovnom poľskom meste Wroclaw.⁶⁴ Dosvedčujú to kolký stojaceho alebo utekajúceho leva a rozeta jednovencová šesťlistová. V ideálnom prípade je dobré okrem motívov kolkov poznať aj kompozíciu používanú týmto kníhviazačom. To by znamenalo mať k dispozícii fotografie alebo frotáž celých dosiek a nie iba kolkov. Túto možnosť nám ale EBDB neponúka. Ako sa tlač dostala až do Kremnice nevieme, keďže posesorské záznamy nám chýbajú. Rovnako poľskej (dolnosaskej) proveniencie je pravdepodobne väzba benátskej tlače z roku 1492.⁶⁵ Tu je ale presné identifikovanie s dielňou sporné, keďže kníhviazačská dielňa z mesta Nisa má v EBDB evidované iba dva kolký a s predmetnou tlačou sa zhoduje iba kolok s motívom kvitnúcej trvalky.⁶⁶

Pri rozbere väzieb provenienčne spriaznených tlačí ako v prípade františkánov v Kremnici sa môžu objaviť knižné väzby spracované rovnakou dielňou. Augsburg ako významné obchodné mesto rozvíjalo aj svoj potenciál v knižnom obchode. Knihtlačiarenská dielňa pôsobiaca v kláštore benediktínov v Augsburgu vyhotovovala aj knižnú väzbu.⁶⁷ V prvých rokoch svojho pôsobenia (1470 – 1534) táto dielňa vyhotovila väzbu pre tlač *Compendium morale*, ktorá bola vytlačená v roku 1473⁶⁸ [2] rovnako v tla-

⁶² Do tohto počítame aj zväzky, ktoré boli v 20. storočí previazané a boli im zachované pôvodné potáhy.

⁶³ Petrus de Palude. *Sermones quadragesimales Thesauri novi*. Strasbourg: [Typographus Vitas Patrum], 1485. SNK Inc B 247.

⁶⁴ EBDB: w002332.

⁶⁵ SENECA, Lucius Annaeus. *Opera philosophica. Epistolae*. Venezia: Bernardinus de Choris, de Cremona, [31. 10. 1492], SNK Inc B 241 EBDB: w004869.

⁶⁶ EBDB: w004869. Názov dielne v EBDB: Art Neisse Gekreuzte Stäbchen.

⁶⁷ EBDB: w000114, Názov dielne v EBDB: Kloster Sankt Ulrich und Afra.

⁶⁸ SNK Inc B 251.

čiarni tohto kláštora. Ide o pomerne jednoduchú gotickú väzbu, ktorú bolo možné identifikovať a priradiť k predmetnej dielni vďaka kolku s motívom palmety v tvare srdca na zadnej doske. Napriek výrazne poškodenej slepotlačovej výzdobe potahu je možné stotožniť s touto dielňou aj kolok s motívom granátového jablka a dvojitej lalie. O 15 rokov neskôr však rovnaká kníhviazačská dielňa z Augsburgu výrazne zmenila svoje postupy a metódy. Dosvedčuje to tlač vytlačená v Bazileji Nikolausom Keslerom v roku 1488.⁶⁹ [3] Na prvý pohľad môžeme vidieť „presýtenosť“ výzdoby veľkým množstvom rámov a využitie nového slepotlačového náradia valčeka. Dôvodom zmien bola požiadavka na zrýchlenie práce kníhviazačov spôsobenej rozmachom kníhtlačiarstva, ako aj zmena vkusu zákazníkov v týchto nemeckých oblastiach. V stredovom ráme tejto tlače bol použitý valček v tvare oblúkového vlysu s trojdielnym listom a florálnym pásom. Jedným z dôvodov prečo majú tlače vydané na rôznych miestach väzbu z rovnakej dielne mohol byť kníhkupec alebo neznámy bývalý vlastník, ktorý ich v predmetnej dielni dal zviazať.

Renesančné a neskororenesančné väzby na inkunábulách kremnických františkánov sú zastúpené v menšej miere. Presne štyri tlače, čiže 20 % z celkového počtu prvotlačí má takúto väzbu. Dôvodmi zviazania tlačí väzbou používanou prevažne v 17. storočí mohol byť poškodenie pôvodnej väzby alebo náhrada za tzv. provizórnu väzbu.⁷⁰ Dve tlače vytlačené v rozdielnych tlačiarenských mestách (Benátky,⁷¹ Bazilej) majú zhotovenú rovnakú renesančnú väzbu zo svetlej kože s dominantnou kompozíciou so stredovým zrkadlom zdobeným výraznou platňou rombusového tvaru s motívom arabesky. Môže ísť o väzbu, ktorú dal vyhotoviť jeden z predchádzajúcich majiteľov týchto tlačí. Realizátorom väzby bola pravdepodobne kníhviazačská dielňa nemeckej proveniencie.⁷² V jednej z tlačí sa ako predchádzajúci majiteľ tlače spomína istý Johann Melczer.⁷³ [4] Pre naše prostredie je zaujímavá poškodená väzba tlače vytlačenej v Štrasburgu Martinom Flachom v roku 1492.⁷⁴ [5] Podľa kompozície aj použitých kolkov, najmä akantovej palmety na vonkajšom ráme, môžeme väzbu pridať k uhorskej tvorbe. Zaujímavý je údaj v hornej časti stredového rámu s vtláčenými písmenami M Z a vročením 1600. Môže ísť o majiteľa alebo aj o kníhviazača. Výrazné poškodenie a nedostatočný výskum, napriek prácam Marianne Rozsondai, neumožňuje spojenie s konkrétnou uhorskou dielňou.⁷⁵

Mladšie preväzby vyhotovované prevažne z dôvodu poškodenia sa v tomto fonde objavujú len sporadicky. Tvorí len 15 % z celkového množstva. Barokovú väzbu vieme identifikovať vďaka často používanej tmavej kože na jednoduchej výzdobe dosiek (väč-

⁶⁹ SNK Inc B 252.

⁷⁰ Pozri: Encyklopedie knihy: *Provizorní vazba* [online]. 2024, [2024-06-12.]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Provizorn%C3%AD_vazba&oldid=15141>

⁷¹ Duns Scotus, Johannes: *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi*. Ed: Philippus Bagnacavallus. Venezia: Bonetus Locatellus, Octavianus Scotus, 15.1.1497. SNK Inc B 249.

⁷² EBDB: w007780.

⁷³ Na titulnom liste inou rukou zhotovený posesorský záznam: Ex Bibliotheca mea Joan Melczer concess9 Rndo Patri Vito ad usum 1648. Concessus quidem ad Vsum, sed postea ab eodem domino mutata Voluntate, eidem Patrij Vito donatus. Anno dnj 1649. SNK Inc B 260.

⁷⁴ SNK Inc B 239.

⁷⁵ Akantová palmeta vo vonkajšom ráme sa zhoduje s viacerými dielňami pôsobiacimi v Uhorsku: Gazius csaport, Virgilia kodex. Pozri: ROZSONDAI, odk. 51, s. 18.

šia výzdoba sa preniesla na chrbát) a aj vďaka sponám. Vo výnimočných prípadoch si majitelia zaznamenávali aj vyhotovenie novej väzby. V prípade knihy z Kobergerovej dielne kremnickí františkáni ako majitelia tlače od roku 1689 dali v roku 1754 previazat knihu do koženej väzby z tmavej kože s červenou oriezkou [6]. Táto preväzba mohla súvisieť s presunom a budovaním knižnice v bývalej bašte. Dôvodom jej previazania mohla byť aj snaha zachovať túto tlač pre ďalšie používanie, keďže išlo o *Bibliu*.⁷⁶

Kovové prvky knižných väzieb

Kovové časti kníh plnili hlavne ochrannú funkciu, no zdobením im dokázali kovotepci alebo zlatníci prisúdiť aj estetickú úlohu. Tlače uchované v gotických väzbách majú väčšinou typické gotické háčkové štítky spón s jednoduchým vegetatívnym vzorom⁷⁷ alebo doplnené o nápis.⁷⁸ Menej frekventované sú tepané a perforované štítky s motívom gotických stĺpov, respektíve arkád. Tento vzor je zachovaný na väzbe tlače⁷⁹ poľskej proveniencie z Vroclavu. Pôvodná pravdepodobne uhorská väzba zväzku⁸⁰ má reštaurátormi doplnené nové nárožnice, no zachovaná je aj jedna pôvodná deltooidná nárožnica. Na rovnakej väzbe pozorujeme aj háčkové spony s vegetatívnym ornamentom používaným predovšetkým v 15. storočí.⁸¹ Ako sa spomína vyššie, pri identifikácii väzieb je potrebné sledovať všetky zachované prvky väzby. *Biblia latina* od Kobergera⁸² má zachované háčkové spony s vegetatívnym ornamentom využívané v 15. storočí doplnené deltooidnými nárožnicami z podobného obdobia. Zdobenie poťahu ale nemá gotické prvky a zaraďujeme ho medzi renesančné väzby pravdepodobne zo 17. storočia. Dá sa predpokladať, že došlo k použitiu starších, ale po technickej stránke funkčných kovových prvkov pri neskoršej preväzbe tlače.

Ďalšie tlače s mladšími zachovanými väzbami majú predovšetkým spony potvrdzujúce vznik väzby. Príkladom je dvojica rovnakých väzieb⁸³ so zhodnými štítkami čepelového tvaru s kolíkovou úchytkou zdobenými puncovanou ryskou a terčíkom z 2. polovice 16. storočia.⁸⁴ Ďalšie väzby⁸⁵ vznikajúce v období baroka majú už výhradne dierkové spony používané v 17. a 18. storočí, ktoré mali zabezpečiť následné uzatvorenie korpusu knihy pred preniknutím nečistôt a škodcov.

Historické knižné väzby inkunábul kremnických františkánov odzrkadľujú vznik a charakter fondu. Rôznorodosť druhov väzieb, zachovanie len 55 % gotických väzieb a provenienčná pestrosť ich vzniku sú následkami budovania fondu až v druhej polovici 17. storočia. Príklad rozboru tohto fondu z hladiská väzieb sa snažil poukázať na

⁷⁶ *Biblia latina* (cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering). Pars I.-IV. Add: Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Judaeorum. Nürnberg: Anton Koberger, 1485. SNK Inc B 253/4.

⁷⁷ SNK Inc B 245. Ide o bežný vzor používaný pri štítkoch spón. Pozri: SOJKOVÁ, odk. 33, s. 95.

⁷⁸ SNK Inc B 241.

⁷⁹ SNK Inc B 247.

⁸⁰ SNK Inc B 239.

⁸¹ SOJKOVÁ, odk. 33, s. 22.

⁸² SNK Inc B 248.

⁸³ SNK Inc B 260, SNK Inc B 249.

⁸⁴ SOJKOVÁ, odk. 33, s. 23.

⁸⁵ SNK Inc B 243, SNK Inc B 246; SNK Inc B 253.

viacero špecifických informácií, ktoré nám sprostredkuje iba výskum väzieb, ako je určenie doby vzniku väzieb, potencionalneho miesta zviazania, identifikácia preväzieb, identifikovanie významných alebo unikátnych väzieb z pohľadu výzdoby či definovanie zloženia jednotlivých typov väzieb. Poznatky získané podrobným výskumom knižných väzieb nám dotvárajú skladačku dejín knižnej kultúry na území terajšieho Slovenska. Zároveň ponúkajú možnosť interdisciplinárneho prepojenia, ktoré môže osloviť bádateľov z viacerých vedných oblastí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pramene

Biblia germanica. Strasbourg: [Johann Grüninger], 2. 5. 1485. SNK Inc B 250/2.

Biblia latina. Nürnberg : Anton Koberger, 1485. SNK Inc B 235.

Biblia latina (cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering). Pars I.-IV. Add: Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Judaeorum. Nürnberg: Anton Koberger, 1485. SNK Inc B 253/4.

Biblia latina. Cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. Add: Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Judaeorum. Nürnberg: Anton Koberger, 3. 12. 1487. SNK Inc B 248/1.

DUNS Scotus, Johannes. *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi*. Venezia: Bonetus Locatellus, Octavianus Scotus, 15. 1. 1497. SNK Inc B 249.

HEROLT, Johannes. *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum promptuario exemplorum et miraculis Beatae Mariae Virginis*. Arge[n]tine: [Martin Flach], 1492. SNK Inc B 239.

Nicolaus de Orbellis. *Summula philosophica rationalis*. Basilee: Michaelē furter, Anno domini. M.Ccccc.xciii (1494). SNK Inc B 260.

PALUD, Pierre de. [*Sermones Thesauri novi de tempore*]. Nurmberge: Anthoniu[m] Koberger, Anno d[omi]ni. M. cccc. xcvi. (1496). SNK Inc B 243.

Petrus de Palude. *Sermones quadragesimales Thesauri novi*. Strasbourg: [Typographus Vitas Patrum], 1485. SNK Inc B 247.

Petrus Lombardus. *Sententiarum libri IV*. Basel: Nicolaus Kessler, 1488. SNK Inc B 252.

Rainerius de Pisis. [Pantheologia, sive Summa universae theologiae]. Pars II. [Basel: Berthold Ruppel, non post 1476]. SNK Inc A 70.

RAMPEGOLO, Antonio. *Compendium morale*. [Augsburg: In monasterio SS. Ulricha et Afra, non post 1473]. SNK Inc B 251.

SENECA, Lucius Annaeus. *Opera philosophica. Epistolae*. Venezia: Bernardinus de Choris, de Cremona, [31.10.1492]. SNK Inc B 241.

Thomas Aquinas. *Summa theologica. Pars II*. Venezia: [Leonardus Wild], 1479. SNK Inc B 242/2.

TORQUEMADA, Juan de. *Quaestiones Evangeliorum de tempore et de sanctis*. [Strassburg: Typographus de 1483 Jordanus de Quedlinburg (Georg Husner), non ante 24 Mar. 1485]. SNK Inc B 245.

Literatúra

BÁLENT, Boris. Prvotlače v Bibliotéke Matice slovenskej. In: *Knížnica I*. 1949, č. 1-2, s. 23-25.

BÁLENT, Boris: *Prvotlače v banskobystrických knižniciach*. Žilina, 1948. 77 s.

- BÁLENT, Boris. Prvotlače vo Vedeckej knižnici mesta Bratislavy. In: *Knižnica I*. 1949, č. 9, s. 288-292.
- BALOGA, Martin. Ornamentika knižných väzieb proveniencie spišských kartuziánov. In: *Studia Capuccinorum Boziniensia VII*. Pezinok: Vydavateľstvo Minor – Kapucíni na Slovensku, 2022, s. 80-107. ISSN 2585-8025
- BALOGA, Martin. Knižné väzby františkánskej knižnice zo Skalice. In: *Kniha 2020: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2020, s. 84-97. ISBN 978-80-8149-138-2; ISSN 1336-5436
- BALOGA, Martin. Kovové prvky knižných väzieb proveniencie spišských kartuziánov. In: KNAPČOKOVÁ, Stanislava, ed. *Kniha 2022: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022, s. 62-73. 978-80-8149-157-3
- BALOGA, Martin. Pohľad na knihu zo širšej perspektívy – užitočnosť zahraničných databáz pri výskume knižnej kultúry. In: KNAPČOKOVÁ, Stanislava, ed. *Kniha 2021: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2021, s. 310-319.
- BALOGA, Martin. Vzácné gotické knižné väzby uložené v UK v Bratislave, v SNK v Martine a v Archíve mesta Bratislavy. In: ŠKULOVÁ, Daniela, ed. *Kniha 2023: Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023, s. 7-20.
- BÁRTOVÁ Kateřina a Radomír SLOVÍK. *Historický vývoj knižní vazby : technologie vazby 16. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2020, 209 s. ISBN 9788075603432
- BOLDAN, Kamil. Krumlovský Mistr dvou stylů: k počátku renesanční knižní vazby v Čechách. In: *Umění*. Roč. 70, č.1, 2022, s. 65.
- BOLDAN, Kamil. Dílna českobudějovického knihvazače Jana Benešovského. Kamil Boldan. In: *Knihy a dějiny*, roč. 30, č. 1-2. Praha: Knihovna Akademie věd České republiky, 2023, s. 78-113.
- BOLDAN Kamil, Knihvazačská dílna staroměstského Mistra se supralibros Vyšehradské kapituly CW. In: *Pražský sborník historický*. Roč. 48, 2020, s. 275-325.
- ĎUROVIČ, Michal. a kol. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002, 517 s. ISBN 80-7185-383-6.
- Encyclopaedia Beliana* [online]. [2024-04-14]. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/>
- Encyklopedie knihy* [online]. [2024-04-25.]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Hlavn%C3%AD_strana
- Einbanddatenbank* [online]. [2024-04-25.]. <https://www.hist-einband.de/>
- ENGLIŠOVÁ JANOTOVÁ, Magdaléna. Gotické kovanie a spony na knižných väzbách rukopisných kníh slovenskej proveniencie. In: *Zborník Slovenského národného múzea*. Roč. 74, 1980, s. 107-121.
- FŮRYOVÁ, Klára. Knižné kovania v zbierkach SNM – Archeologického múzea. In: *Zborník Slovenského národného múzea*.

- Archeológia 14, roč. XCVIII. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, 2004, s. 191-200.
- GLONEK, Jiří. Korvinské knižní vazby v Olomouci? In: *Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques*. Roč. 52, č. 2, Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2022, s. 160-178.
- GLONEK, Jiří. Pozdně gotické vazby z moravských františkánských klášterů (Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Znojmo). In: *Bibliotheca Antiqua 2017*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2017, s. 32-76. ISBN 978-80-7053-319-2.
- GLONEK, Jiří. Knihvazačská dílna olomouckých kartuziánů. In: *Bibliotheca antiqua 2013*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2013, s. 40-61. ISBN 978-80-7053-298-0.
- HAMANOVÁ, Pavlína a Bohumil NUSKA. *Knižní vazba sedmi století z fondů Strahovské knihovny*. Praha: Orbis, 1966.
- HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby: od nejstarších dob do konce XIX. stol.* I. vydání. Praha: Orbis, 1959. 275 s.
- HRAŠKOVÁ, Nadežda. Příběhy a nádeje františkánského kláštera v Kremnici. In: KVASNICOVÁ, Magdaléna a Marek ŠEREGI, eds. *Architektúra kláštorov a reholných domov na Slovensku : dejiny a pamiatková ochrana*. Bratislava: SPEKTRUM STU, 2018 s. 531-542. ISBN 8022748765
- JANKOVIČ, Ľubomír. *Exlibris a supra-libros na Slovensku v 16. – 19. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2004, 192 s. ISBN 8070907398
- JANKOVIČ, Ľubomír. *Inkunábuly, umenie európskych knižných tvorcov 15. storočia v zbierkach Slovenskej národnej knižnice*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, 358 s. ISBN 978-80-8149-041-5
- KAMHALOVÁ, Vlasta. Historická knižnica františkánskeho konventu v Kremnici. In: SABOV, Peter. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001, s. 113-115. ISBN 80-89023-10-X
- KAŠPAROVÁ, Anna, Radomír SLOVIK, Petra ŠŤOVÍČKOVÁ a Petr VOIT. *Slepí svědkové doby*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2022. 349 s.
- KLEMA, Vojtech. *Umelecká knižväzba*. Bratislava: Proxima press, 1998, 238 s. ISBN 8085454084
- KNAPČOKOVÁ, Stanislava. *Metodika spracovania historických tlačí vo formáte MARC 21 s implementáciou pravidiel RDA: Príručka používateľa Verzia 2.3* [online]. Martin: Slovenská národná knižnica, 2022, Dostupné z: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/E-publikacie/2022_03_30_METODIKA_SPRACOVANIA_historických_tlačí_verzia_2_3.pdf
- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, 559 s.
- KOTVAN, Imrich a Eva FRIMMOVÁ. *Inkunábuly Slovenskej národnej knižnice*. Matice Slovenskej v Martine. Martin: Matica Slovenská, 1988. 264 s.
- KOROKNAY, Éva, Sz. Magyar reneszánsz könyvkötések. Budapest: Akad. Kiadó, 1973. 125 s.

- KUZMÍK, Jozef. Humanisticko-renesančné supralibrosy a rukopisné exlibrisy v historických knižniciach Matice slovenskej. In: *Kniha' 81*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 39-71.
- LAZORÍK, Eduard. *Stredoveké rukopisné fragmenty na tlačiach 16. storočia z fondu františkánskych knižníc Slovenskej národnej knižnice*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2019, 277 s. ISBN 8081491147
- LAZORÍK, Eduard. *Stredoveké rukopisné fragmenty z fondov Slovenskej národnej knižnice a v knižniciach Zaiovcov, Aponiovcov, Učenej spoločnosti malohontskej a Antona Augustína Baníka*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2021, 256 s. ISBN 9788081491443
- LAZORÍK, Eduard. Fragmenty v kartuziánskych inkunábulách Slovenskej národnej knižnice v Martine. In: BEDNÁRIKOVÁ, Janka, ed. *Musica mediaeva liturgica IV : zborník príspevkov z muzikologickej konferencie konanej dňa 1. júna 2022*. Ružomberok: Verbum, 2023, s. 80-108.
- LAZORÍK, Eduard. Knižná väzba vybraných stredovekých rukopisov z Bratislavy, Kremnice, Košíc a Spiša. In: *Studia Historica Nitriensia*. 2023, roč. 27, č. 2, s. 532-565.
- LOKAJOVÁ, Ľubica. Historická knižná väzba 17. storočia v Zayovskej knižnici . 1. časť, Väzby 17. storočia v historickom kontexte. In: *Knižnica*. Roč. 9, č. 1, 2008, s. 31-34. ISSN1335-7026.
- MAZAL, Otto. *Einbandkunde. Die Geschichte des Bucheinbandes*. Wiesbaden: Reichert, 1997, 516 s. ISBN 3-88226-888-3
- MÉSZÁROSOVÁ, Klára. Vzácné knižné väzby vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave. In: *Pamiatky a múzeá*. 2001, č. 4, s. 24-29. ISSN1335-4353
- NOVOTNÝ, Jan. K současné terminologii restaurování knižní vazby. In: *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 2020, 65(1-2), Praha: Národní muzeum, s. 31-43. ISSN 2570-6845
- NUSKA, Bohumil. Typologia českých renesančních vazeb. In: *Historická knižní vazba, 1964 – 1965*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 1965, s. 19-145.
- PITÁKOVÁ, Mária a Tomáš TOMO. *Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach uložených vo fondoch v Slovenskej národnej knižnice*. III. c zväzok. Martin: Slovenská národná knižnica, 2023, 615 s. ISBN 8081491635
- REŤKOVSKÁ, Adriana. Vplyv reholných spoločenských život v mestách na príklade pôsobenia františkánov v Kremnici. In: ČIČAJ, Viliam a Michal BADA. *Kvalita života v minulosti našich miest*. Bratislava: Igor Ilit – RádioPrint, 2016, s. 189-200. ISBN 978-80-89867-01-1
- ROZSONDAI, Marianne. *A magyar könyvkötés a gótikától a művészkönyvekig*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2019, 544 s. ISBN 978-963-09-9924-3.
- ROZSONDAI, Marianne. Knihviazáčstvo v Trnave v 16. storočí. Skupina väzieb s monogramom CH. In: *Knižnica*. Roč. 5, č. 3, 2004. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 117-121.
- SLIVKA, Michal. Archeologické doklady ku knižnej kultúre na Slovensku. In: *Literárnomúzejný letopis*. Roč. 24. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 95-112.

SLOVÍK, Rodomír. *Metodika správného postupu při popisu knižní vazby českého původu a její slepotiskové výzdoby*. Pardubice: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2022, 50 s.

SLOVODOVÁ, Mária. *Knižné kovania – ku genéze knižnej väzby. (Diplomová práca)*. Bratislava: FF UK v Bratislave, 2010, 65 s.

SKOCH, Ján. Premena Kože na useň a pergamén ako knižárske materiály. In: REZINA Peter. *1. seminár knihárov SKKS: zborník, Skalica 18. – 21. X. 2001*. Skalica: Spoločnosť knihárok a knihárov Slovenska, 2001, s 38-45.

SOJKOVÁ, Karina. *Kovové prvky v knižní vazbě : terminologie, vývoj, výroba, restaurování a konzervace*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2011, 158 s.

VOIT, Petr. *Boj o volnou plochu : slepotisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2023. 703 s. ISBN 978-80-88009-31-3

VOIT, Petr. Role knižní vazby při revitalizaci Strahovské knihovny za opata Jana Lohela. In: *Bibliotheca Strahoviensis*. Praha: Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2021, roč 14, s. 115-122.

VOIT, Petr. *Vzácné knižní vazby Strahovské knihovny v Praze : od gotiky na práh baroka*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2020. 409 s. ISBN 978-80-88009-18-4

Mgr. Martin Baloga

Slovenská národná knižnica,
Nám. J. Cígera Hronského 1,
036 01 Martin
martin.baloga@snk.sk

Autor pracuje ako knihovník v Slovenskej národnej knižnici na oddelení spracovania HKD a HKF. Zameriava sa na bibliografické spracovanie inkunábul a realizuje ich výskum. Ďalej sa zaoberá problematikou historickej knižnej väzby.

Obrazová príloha

Obr. 1. Gotická väzba vyhotovená pravdepodobne v poľskom meste Vroclav. Petrus de Palude. *Sermones quadragesimales Thesauri novi*. Strasbourg: [Typographus Vitae Patrum], 1485. SNK Inc B 247

Obr. 2. Gotická väzba vyhotovená v Augsburgu v kláštora Sankt Ulrich und Afra. RAMPEGOLO, Antonio. *Compendium morale*. [Augsburg: In monasterio SS. Ulrichi et Afra, non post 1473]. SNK Inc B 251.

Obr. 3. Neskorogotická väzba vyhotovená v Augsburgu v kláštora Sankt Ulrich und Afra. Petrus Lombardus. *Sententiarum libri IV*. Basel: Nicolaus Kessler, 1488. SNK Inc B 252

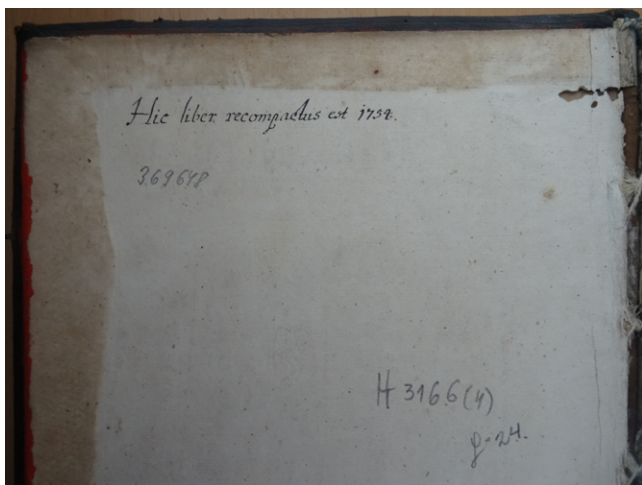

Obr. 4. Renesančná väzba. Nicolaus de Orbellis. *Summula philosophica rationalis*. Basilee: Michaelē furter, Anno domini. M.Ccccc.xciii (1494). SNK Inc B 260

Obr. 5. Pravdepodobne uhorská renesančná väzba.

HEROLT, Johannes. *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum promptuario exemplorum et miraculis Beatae Mariae Virginis*. Arge[n]tine: [Martin Flach], 1492. SNK Inc B 239

Obr. 6. Poznámka o previazaní knihy v roku 1754.

Biblia latina (cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering). Pars I. - IV.
Add: *Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Judaeorum*. Nürnberg: Anton Koberger, 1485.
SNK Inc B 253/4